

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (1), 389-416

Geliş Tarihi:03.12.2025 Kabul Tarihi: 16.02.2026

Yayın: 2026 Yayın Tarihi: 31.05.2026

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.1835187>

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

TİCARİ AÇIKLIK FİNANSAL GELİŞME ÜZERİNDE BİR ETKİYE SAHİP MİDİR? TÜRKİYE İÇİN BİR UYGULAMA

Cumhur ŞAHİN*

Öz

Ticari açıklık ekonomide ve özellikle de ekonominin bir alt disiplini olan finansa oldukça önemli bir yere sahiptir. Ticari açıklık, uluslararası seviyede mal ve hizmet hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması ya da minimum düzeye indirilmesi şeklinde tanımlanabilir. Ticari açıklığın ölçülmesinde farklı yaklaşımlar olsa da en yaygın olarak kullanılan ölçüt, genel olarak, gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) içinde ticaret hacminin payı $[(İhracat+İthalat)/GSYİH]$ olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada ticari açıklığın finansal gelişme üzerindeki etkisi 1990-2021 yılları itibarıyla Türkiye örneği ele alınarak incelenmektedir. Bu çalışma, uygulamalı literatürdeki kimi noksanlıkları elimine ederken bu alanda henüz uygulanmayan kimi panel veri analizi yöntemleri kullanan bir çalışma olma niteliğine sahiptir. Öncelikle durağanlık için birim kök testleri ve ADF testleri kullanılmış, daha sonra da Granger nedensellik analizinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular, finansal gelişmişlik göstergesinin zaman içerisinde istikrarlı bir davranış sergilediğini, buna karşın ticari açıklığın daha volatil bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca ticari açıklığın finansal gelişme üzerinde anlamlı ve aynı yönlü bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu ilişki tek yönlüdür, çünkü finansal gelişmişliğin ticari açıklık üzerinde bir etkisi saptanamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Ticari Açıklık, Finansal Gelişme, Finansal Gelişme Endeksi, GSYİH

Does Trade Openness Have an Impact on Financial Development? An Application for Türkiye

Abstract

Trade openness holds a significant place in the economy and particularly in finance, which is a sub-discipline of economics. Trade openness can be defined as the removal or minimization of barriers to the movement of goods and services at the international level. Although there are different approaches to measuring trade openness, the most commonly

* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Üniversitesi, Bozüyük MYO, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, cumhur.sahin@bilecik.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8790-5851>

This work is licensed under a Creative Commons BY-NC-ND 4.0

used criterion is generally assessed as the share of trade volume in gross domestic product (GDP) [(Exports + Imports)/GDP]. This study examines the impact of trade openness on financial development, taking the example of Turkey between 1990 and 2021. This study eliminates certain shortcomings in the applied literature while utilizing panel data analysis methods that have not yet been applied in this field. First, unit root tests and ADF tests were used for stationarity, and then Granger causality analysis was employed. The findings reveal that the financial development indicator exhibits stable behavior over time, whereas trade openness has a more volatile structure. Furthermore, trade openness is seen to have a significant and unidirectional effect on financial development. This relationship is unidirectional because no effect of financial development on trade openness was detected.

Keywords: Türkiye, Trade Openness, Financial Development, Financial Development Index, Gross Domestic Product

Giriş

Ticari açıklık, ticari liberalleşmenin neticesinde devletlerin dış alemle ticari münasebetlerinde hangi derecede özgür veya katı politikalar uyguladıklarının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Başka bir deyişle ticari açıklık, küreselleşme süreciyle birlikte ülkelerin diğer ülkelerle entegrasyon düzeyini ya da açık ekonomi politikalarından hangisinin daha yaygın olarak uygulandığını açıklamak için kullanılan bir kavramdır. (Saçık, 2009).

Finansal gelişme kavramına bakılacak olursa, finansal müessese ve finans pazarında değerlendirilen vasıtaların türünün çoğalması, bu araçların bilinirlik ve kullanım düzeyinin artması anlamına gelir. (Ağır, 2010)

King ve Levine'in (1993) ülkeler arası analizinden başlayarak çoğu ampirik araştırma finansal gelişim ile iktisadi gelişim arasında güçlü, sağlam ve aynı yönde ilişki gözlemlemiştir. Mali araçlarla piyasalar karlı girişimler hakkında bilgi sağlayabilir, riskleri çeşitlendirebilir ve kaynakların harekete geçirilmesini kolaylaştırabilir. Daha sonra, iyi gelişmiş bir finansal sistem sermaye oluşumunu ve kaynak tahsisinin etkinliğini artırmaya yardımcı olarak uzun vadeli ekonomik büyümeyi teşvik eder. Büyümeyi artırmanın yanı sıra finansal gelişme yoksulluğu ve dolayısıyla eşitsizliği azaltabilir. Eğer sermaye piyasası kusurları ve beşerî veya fiziki sermaye yatırımlarının bölünmezliği zenginler ve yoksullar arasında gelir

farklılığına yol açıyorsa finansal gelişme yoksullar üzerindeki kredi kısıtlamalarını orantısız bir şekilde gevşeterek yoksulluğu ve gelir eşitsizliğini azaltabilir.

Buna göre, finansal kalkınmaya neyin sebep olduğunu anlamak, özellikle gelişmekte olan ülkeler için, bir ülkenin karşı karşıya olduğu en önemli ekonomik sorunlardan ikisi üzerindeki çifte refah artırıcı etkisi nedeniyle önemlidir. Bu makalede, finansal kalkınmanın uluslararası ticaretten etkilenip etkilenmediği incelenmektedir. Ticaretin büyüme ve eşitsizlik üzerindeki etkilerine ilişkin tartışmalar henüz netlik kazanmamış olsa da uluslararası ticaretin finansal kalkınma üzerindeki teşvik edici etkisinin, ticaretin ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini ortaya koyduğu yadsınamaz. Bu araştırmanın motivasyonu, ticari açıklığın finansal gelişme üzerinde bir etkisi olup olmadığıyla ilgili olarak Türkiye’de yeterince akademik çalışma olmamasıdır. Dolayısıyla bu çalışma, literatürdeki boşluğun doldurulmasında bir nebze de olsa fayda sağlayacaktır. Çalışmada öncelikle konuyla ilgili olarak literatür taraması yer almaktadır. Daha sonra araştırma metodolojisi ve bulgular kısmı, son olarak da sonuç ve öneriler bölümü bulunmaktadır.

1. Literatür Taraması

Son zamanlarda yapılan bazı çalışmalar ticari açıklığın finansal gelişme ile güçlü bir ilişkisi olduğunu göstermektedir. Konuyla ilgili olarak literatürü yurt içi ve yurtdışında yapılan çalışmalar olarak iki boyutta incelemek mümkündür. Yurt dışında yapılan başlıca akademik çalışmalar şunlardır:

Newbery ve Stiglitz (1984), ticaretin fiyat esnekliklerini etkileyerek potansiyel olarak belirsizliği ve gelir oynaklığını artırabileceğini savunmaktadır. Bu durumda finansal kalkınma sigorta talebinin artmasıyla desteklenebilir. Kletzer ve Bardhan (1987) ve Beck'e (2002) göre, olgun finansal piyasalar, büyük ölçüde dış finansmana dayanan sanayi sektörleri için karşılaştırmalı bir avantaj teşkil edebilir. Dolayısıyla, gelişmiş finansal sistemlere sahip ekonomilerin, ekonominin finansmana bağımlı sektörleriyle bağlantılı sanayi ve ticaret yapılarına sahip olması beklenir. Ginebri vd., (2001) ticaret ve finans arasındaki tamamlayıcılık konusunu

vurgulamakta ve ticaretin serbestleşmesi ile finansal gelişme arasında doğrudan bir ilişki olduğunu öne sürmektedir. Özellikle, tamamlayıcılık teorik olarak ticaretin serbestleşmesinin girişimciliğin gelişimini arttırdığı ve bunun da finansal sistemden yeni araçlara olan ihtiyacı arttırdığı gerçeğine dayanmaktadır.

Svaleryd ve Vlachos (2002) risk çeşitlendirmesinin rolünü vurgulamaktadır. Yazarlara göre dışa açıklık dış şoklara ve yabancı rekabete daha fazla maruz kalma ile ilişkilendirildiği ölçüde, bu tür riskleri çeşitlendirmek için finansal hizmetlere olan talebi artıracaktır. Rajan ve Zingales (2003) ticaretin açılmasının, özellikle de sermaye akımlarına açıklıkla birleştiğinde yerleşik ticari firmaların veya finansal araçların girişleri ve rekabeti azaltmak için finansal gelişmeyi engelleme güdülerini zayıflattığını savunmaktadır. Ayrıca, yerleşiklerin göreceli siyasi gücü de ticaretle birlikte azalabilir. Bu durumda, ticaretin finansal gelişme üzerinde faydalı bir etkisi vardır. Do ve Levchenko (2004, 2007) finansal gelişmenin göreceli biçimde her ülkedeki yabancı fon gereksinimince içsel olarak belirlendiğini savunmaktadır. Uluslararası ticaretteki karşılaştırmalı üstünlük bir ülkenin üretim modelini ve dolayısıyla dış finansman talebini etkileyebilir. Bu durumda, finansmana bağımlı mallarda uzmanlaşan ülkelerin dış finansmana talebi ve haliyle de fon aracılık düzeyi artacaktır. Ancak, yabancı fona daha az bağımlı mallarda uzmanlaşan ülkelerde finansal sistem daha az gelişmiş olacaktır. Dünya mal piyasalarına daha fazla açıklık yurtiçi ekonomik dalgalanmaları güçlendirebilir (Arora ve Vamvakidis, 2004)

Feeney ve Hillman (2004) portföy çeşitlendirme derecesinin sektöre özgü sermaye sahipleri tarafından yürütülen korumacı lobi çabalarını belirlediğini göstermiştir. Risk tamamen çeşitlendirilebiliyorsa, özel çıkar gruplarının koruma için lobi yapma teşviki yoktur. Dolayısıyla, finansal piyasaların bir sigorta mekanizması olarak geliştirilmesi daha yüksek ticari açıklığa yol açabilir. Braun ve Raddatz (2005) politik kanalı daha fazla araştırmış ve ticaretin serbestleşmesinin finansal gelişmeyi engellemekle en çok ilgilenen grupların gücünü azalttığı ülkelerde finansal sistemde bir iyileşme gözlemlendiğini göstermiştir. Ancak ticaretin açılması bu grupları güçlendirdiğinde, dış finansman zarar görür. Huang ve

Temple'da (2005) tartışıldığı üzere, gelişmekte olan ülkeler ticareti büyük ölçekte serbestleştirdiklerinde, örneğin NAFTA ile Meksika arasındaki durumda olduğu gibi, yeniden yapılanma ve yatırımın dış finansman talebini artırması muhtemeldir.

Hur vd. (2006), finansal gelişme, varlıkların somutlaştırılabilirliği ve uluslararası ticaret arasındaki etkileşimini araştırdıkları çalışmalarında firmaların dış finansmana bağımlılığı ve 42 ülkedeki 27 endüstri için firmaların varlıklarının somutlaştırılabilirliğine ilişkin endüstri düzeyindeki verileri kullanarak, daha yüksek finansal gelişmişlik düzeyine sahip ekonomilerin daha fazla maddi olmayan varlığa sahip endüstrilerde daha yüksek ihracat paylarına ve ticaret dengesine sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ticaretin serbestleşmesini yatırım ve kredi patlamaları izlerse kısa vadede dışa açıklık ile finans arasında güçlü bir pozitif ilişki olabilir ve/veya dış şoklara karşı kırılganlığın artmasına yol açabilir (Loayza ve Raddatz, 2007). Bu da sermaye piyasası kusurlarını kötüleştirebilir ve dolayısıyla finansal gelişmeyi engelleyebilir. Bao ve Yang (2007), 1990-2003 döneminde Çin'in 30 eyaletine ait panel verilerini kullanarak, finansal gelişme ile Çin'in dış ticareti arasındaki olası bir bağlantıyı araştırmaya çalışmaktadır. Finansal gelişmenin rolünü belirlemek için, Çin'in bölgesel finansal gelişmesinin hem ölçek hem de etkinlik özelliğini yakalayan dört gösterge kullanılmıştır. Geleneksel faktör donanımı, doğrudan yabancı yatırım, altyapı ve kurumsal kalite gibi diğer değişkenlerin etkileri de araştırılmıştır. Genel olarak, tahmin sonuçları finansal kalkınmanın Çin'in mamul mal ticareti üzerinde niceliksel olarak büyük ve sağlam bir etkiye sahip olduğunu ve bunların arasında finansal etkinlik göstergelerinin mamul mal ticaretini teşvik etmede ölçek göstergelerinden daha önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Duyarlılık tahminleri, finansal gelişmenin Çin'in toplam ticareti üzerindeki etkisinin esasen mamul mal ticareti üzerindeki etkisinden farklı olduğunu göstermektedir.

Law (2008), çalışmasında ticari açıklık ve sermaye hesabı açıklığının Malezya'daki finansal gelişmeyi etkilemedeki rolünü incelemiş olup, sınır testi yaklaşımını kullanan ampirik bulgular ticari açıklığın ve sermaye hesabı açıklığının

finansal gelişmenin pozitif anlamı belirleyicileri olduğunu göstermektedir. Ancak finansal kalkınmanın gerçekleşmesi için hem ticaret hem de sermaye hesaplarının eş zamanlı olarak açılmasının gerekli olduğu yönündeki hipotezinin ampirik bir desteği bulunmamaktadır. Kanıtlar üç bankacılık sektörü gelişimi ve iki borsa gelişimi göstergesi için geçerlidir. Mishkin (2009), gelişmekte olan ülkelerde ticari açıklığın finansal gelişimde aynı yönlü tesiri bulunduğunu belirlemiştir. Baltagi vd. (2009) sonuçları ticari açıklığın finans sektörü ekonometrik anlamda etkisini gözler önüne sermiş olup ticaret ya da finansman birini açmadan diğerini açmanın yine de finansal gelişimde kazanımlar sağlayabileceğini göstermektedir. Law (2009)'da gelişmekte olan ülkelere ilişkin ampirik sonuçlar, ticaret ve sermaye hesaplarının eş zamanlı olarak açılmasının finansal gelişme üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir ki bu da Rajan ve Zingales'in hipotezini destekler görünmektedir. Law bulgularının dikkatli yorumlanması gerektiğini belirtmektedir çünkü örneklem ülkeleri finansal sektörün çoğunlukla bankacılık sektörü tarafından yönlendirildiği gelişmekte olan dünyadandır. Gries vd. (2009), 16 Sahraaltı Afrika ülkesinde finansal gelişme ve ticari açıklığın ekonomik büyümenin önemli ön koşulları olarak görünmediğini belirtmiştir.

Kim vd. (2010), 1960-2005 yılları arasında 88 ülkeyi kapsayan çalışmalarında ticari açıklığın finansal gelişme düzeyini belirlemede gerçekten de önemli bir rol oynadığını tespit etmişlerdir. Özellikle, ticaretin finansal gelişme üzerindeki pozitif uzun dönemli ve negatif kısa dönemli etkilerinin bir arada var olduğu gözlenmiş olup, bu durum ticari açıklığın kısa vadede olumsuz etkisi olsa da sonuçta finansal gelişmeye katkıda bulunduğu anlamına gelmektedir. Das ve Rishi (2010), çalışmalarında ticari açıklık ve finansal gelişmenin birbirini tamamladığını ortaya koymakta ve bu hipotezi Hindistan için belirli bir zaman aralığında ekonometrik olarak test etmektedir. Bununla birlikte araştırmacıların makalede iki önemli politika çıkarımı dikkat çekmektedir. Birincisi, finansal derinleşme Hindistan bağlamında ekonomik büyüme stratejisinin önemli bir unsuru olarak ortaya çıkmış olsa da, böyle bir derinleşmenin kaynakları hem iç hem de dış kaynaklı

olabileceğinden; özellikle mevcut küresel finansal erimenin ardından, mantıklı bir politika karışımının önemi ihmal edilemez. İkinci olarak, ekonometrik analizde belgelendiği üzere, ticari açıklık ve finansal derinleşme arasındaki tamamlayıcılıklar daha az belirgin görünmektedir. Ancak bu durum biraz ihtiyatla yorumlanmalıdır. Hindistan verileri, ticari ve finansal liberalizasyon politikalarının muhtemelen birbirinden bağımsız olarak izlenebileceğini gösterse de bu hiçbir şekilde ikisi arasında güçlendirici bağlantılar olmadığı anlamına gelmemektedir. Kim vd. (2011), 1960-2007 döneminde 70 ülkeden oluşan bir panel kullanarak, finansal gelişme ve ticari açıklık arasında çift taraflı nedensel ilişki bulmuşlardır. Daha iyi gelişmiş bir finansal sektör daha yüksek ticarete açıklığa neden olurken mal piyasasındaki daha yüksek açıklık finansal gelişmeyi engellemektedir. Ve bu bulgular düşük gelirli, yüksek enflasyonlu veya düşük yönetişimli ülkeler için de geçerlidir. Kim vd. (2012), ekonomik büyüme, finansal gelişme ve ticaret açıklığı arasındaki etkileşimleri ampirik olarak incelemektedir. Veriler, finansal gelişmenin ticaret üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ve ticaretin yoksul ülkelerde finansal gelişme üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Daha zengin ülkelerde ise finansal gelişme ticaret açıklığını teşvik ederken, ticaretin finansal gelişme üzerinde belirsiz bir etkisi bulunmaktadır.

Gries, vd. (2011) 13 Latin Amerika ve Karayip ülkesinden oluşan bir örneklem üzerinde ticari açıklık ile finansal gelişme arasında ya da tersi yönde belirgin bir ilişki tespit edememiştir. Yılmazkuday (2011) ise 84 ülke için ticari açıklığın finans büyüme ilişkisini etkileyebilecek bir faktör olduğunu düşünmektedir. Aslında ticari açıklığın düşük gelirli ekonomilerde finans-büyüme bağlantısını güçlendirdiğini yüksek gelirli ekonomilerde ise küçük bir etkiye sahip olduğunu bulmuştur. Ayrıca yazar düşük maliyetli ara girdilere büyük ve yüksek gelirli piyasalara ve teknolojilere artan erişimin dışa açık düşük gelirli ekonomilere fayda sağladığını savunmuştur. Ancak yüksek gelirli ekonomilerdeki finans büyüme bağlantısı ticari açıklıktan daha az etkilenmektedir çünkü bu ekonomilerin kendi büyük iç pazarları vardır. Bununla birlikte yüksek ticari ve finansal açıklıkla birlikte

daha yüksek bir finansal gelişme uluslararası şoklara karşı daha yüksek bir kırılganlığa yol açabilir.

Murthy vd. (2014), 1971-2012 periyodu için Hindistan'da ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme gibi üç makroekonomik değişken arasındaki karşılıklı ilişkiyi ve nedenselliğin yönünü inceledikleri çalışmalarında, ampirik analiz, finansal gelişmişlik endeksi (FDI) oluşturma yöntemi olarak temel bileşenler analizine, birim kök testi olarak artırılmış Dickey-Fuller ve Phillips-Perron testlerine, Johansen'in eş-bütünleşme testine ve TOP, FDI ve iktisadi gelişme için uzun dönemde nedenselliğin yönü için VECM'ye dayanmakta olup, ampirik sonuçlar ticari açıklık, finansal gelişme ve iktisadi gelişme için uzun vadeli korelasyonu teyit etmektedir. Bu çalışma ayrıca finansal gelişme ve büyüme arasında iki taraflı nedenselliği göstermiştir. Ancak, büyümeden finansa doğru olan nedensellik, finanstan büyümeye doğru olan nedensellikten daha güçlüdür. Bu çalışmada ayrıca finansal gelişme ve iktisadi gelişimden ticari açıklığa doğru tek taraflı nedensellik gözlemlenmiştir. Niroomand vd. (2014), 18 gelişmekte olan ekonomide finansal ilerleme ile ihracat ve ithalat artışı arasındaki ilişkiyi inceleyerek, bu ülkelerin çoğunda bankacılık sektörünün gelişmesinin veya borsa piyasasının gelişmesinin ya da her ikisinin de ticari açıklık üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Ticari açıklığın finans-büyüme bağlantısı üzerindeki etkisini inceleyen bir diğer çalışma da Herwartz ve Walle (2014) tarafından yapılmıştır. Aslında, 73 ülke için yıllık veriler kullanan bu yazarlar, ele aldıkları dört gelir grubu arasında sonuçlarda önemli farklılıklar bulmuşlardır. Orta düzeyde ticari dışa açıklığın alt-orta gelirli ekonomiler için faydalı olduğu ve aşırı dışa açıklığın negatif bir finans-büyüme ilişkisine neden olduğu bulunmuş olsa da, negatif finans-büyüme bağı, aşırı dışa açık düşük ve alt-orta gelirli ekonomilerdeki yerli firmaların yabancı rekabete dayanmadaki başarısızlığını vurgulayabilir. Buna karşılık, üst-orta gelirli ekonomilerin ticarete yüksek oranda açık olduklarında belirgin bir finans-büyüme bağlantısı göstermeleri, bu ekonomilerdeki firmaların uluslararası piyasalara erişim

sağladıklarında ve/veya yabancı firmaların artan rekabet baskısıyla karşılaştıklarında kredileri daha iyi tahsis etmelerinden kaynaklanıyor olabilir. Yazarlar ayrıca ticari dışa açıklığın finans-büyüme ilişkisi üzerindeki etkisinin alt-orta ve üst-orta gelirli ekonomiler arasında farklılık gösterdiğini, üst-orta gelirli ekonomilerin uluslararası ticarete yüksek düzeyde açık olduklarında finans-büyüme ilişkisinin olumlu yönde geliştiğini ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte, sadece orta düzeyde ticari açıklığın alt-orta gelirli ekonomiler için faydalı olduğu ve aşırı açıklığın negatif bir finans-büyüme ilişkisine neden olduğu bulunmuştur. Asghar ve Hussain (2014), 1978-2012 döneminde gelişmekte olan ülkelerdeki finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi daha spesifik olarak Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) ve ticaret açıklığı bağlamında etkileyebileceği kanalları ampirik olarak araştırmaktadır. Çalışmanın bulguları, gelişmekte olan ülkelerde finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında uzun vadeli bir ilişki olduğuna dair güçlü kanıtlar olduğunu göstermektedir. Finansal gelişme ile DYY arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ayrıca, ticaretin açıklığı tüm ülkelerde finansal gelişme üzerinde etkili olmaktadır, bu da ülkeler arası ticareti teşvik etmek için etkili politika önlemlerinin alınmasını gerektirmektedir.

Zhang vd. (2015), Çin'de ticari ve finansal açıklığın finansal gelişme üzerindeki etkisini araştırmış oldukları çalışmalarında 2000-2009 dönemi itibarıyla Çin'deki 30 bölgede finansal gelişmenin boyutları olarak büyüklük, etkinlik ve rekabeti ayırt etmek için üç finansal gelişme göstergesi seti kullanmışlardır. Dinamik panel tahmin tekniklerini kullanan uygulamalı neticeler gerek ticari gerekse finansal açıklığın mali etkinlik ve rekabetin ekonometrik anlamda etkili olduğunu, ancak açıklığın mali gelişmenin büyüklüğü üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak ayrıca dışa açıklığın finansal etkinlik ve rekabet üzerindeki marjinal etkilerinin en dışa açık iller için pozitif, en az dışa açık bölgeler için negatif olduğunu gösterirken dışa açıklığın finansal gelişmenin büyüklüğü üzerindeki marjinal etkilerinin örneklemedeki çoğu il için genellikle negatif olduğunu

göstermektedir. Sonuçlar, ticaret şirketlerinin türlerindeki dağılım ile finansal kaynakların dağılımı arasındaki bir uyumsuzluk sorununu yansıtmakta ve ayrıca yerel yerleşiklerin Çin'deki finansal gelişmenin önünde güçlü engeller olabileceğini göstermektedir.

Kaushal ve Pathak (2015), 1991-2013 yılları arasındaki liberalleşme sonrası dönem için Hindistan'da ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiyi değerlendirdikleri çalışmalarında ampirik bulgular için ekonometrik metodoloji olarak vektör oto-regresyon ve Granger nedensellik testini kullanmışlardır. Ampirik bulgular, Hindistan örneğinde olduğu gibi gelişmekte olan bir ülkenin büyümesinin ticari açıklığa (ihracat ve ithalat) yol açtığını göstermektedir. Büyüme aynı zamanda özel krediyi etkileyen önemli bir faktör olarak görülmekte ve bu da ticari açıklığa neden olmaktadır. Finansal gelişme (özel kredi ve para arzı), teknolojik gelişmeyle birlikte verimlilik artışını teşvik etmek için kaynakları etkin bir şekilde tahsis ederek ticari açıklık üzerinde nedensel etkiye sahiptir. Dolayısıyla bulgular büyüme öncülüğünde ticaret felsefesini desteklemektedir. Neo klasik büyüme modeli büyümenin nedeni olarak teknolojik değişimi gösterir ki bu da akıllıca hazırlanmış ekonomik ülkenin çeşitli sektörlerinde doğrudan yabancı yatırım gibi politikalarla mümkündür ve Hindistan bu konuda oldukça aktif görünmektedir. Jamel ve Maktouf (2017), 1985-2014 yılları arasındaki çalışma dönemi boyunca 40 Avrupa ekonomisinin yıllık panel verilerini kullanarak, ekonomik büyüme (GSYİH), CO₂ emisyonları (çevresel bozulma), finansal gelişme ve ticaret açıklığı arasındaki nedensel bağı ampirik olarak incelemiş olup, ampirik bulgular, Avrupa ekonomileri söz konusu olduğunda GSYİH ile kirlilik, GSYİH ile finansal sektör gelişimi, GSYİH ile ticaret açıklığı, finansal sektör gelişimi ile ticaret açıklığı ve ticaret açıklığı ile kirlilik arasında çift yönlü bir Granger nedensel bağlantı olduğunu göstermektedir.

Rafindadi ve Öztürk (2017), finansal gelişme, ticaretin açıklığı ve ekonomik büyümenin Güney Afrika'daki enerji tüketimine katkıda bulunup bulunmadığını araştırdıkları çalışmalarında 1970-2011 dönemi için diğer Afrika ülkelerinin

sanayileşme süreciyle ilgili enerji tüketimi konusunda hangi politika kılavuzunun çıkarılabileceğini belirlemektedir. Sonuçlar, finansal gelişmenin Güney Afrika'da enerji talebini artırdığını, refahın enerji tüketimi ile pozitif bir ilişki içinde olduğunu ve ticaretin açıklığının da enerji tüketimini artırdığını göstermektedir.

Qamruzzaman ve Jianguo (2020), finansal gelişme, ticari açıklık, sermaye akımları ve yenilenebilir enerji tüketimi arasındaki ilişkilerin simetrik mi yoksa asimetrik mi olduğu sorusunun cevabını 1990'dan 2017'ye gecikmeli panel doğrusal olmayan otoregresif dağıtılmış uygulayarak bulmaya çalıştıkları makalelerinde, doğrusal olmayan tahmini, yoksul ülkeler, orta düzey ülkeler ve üst-orta düzey panel olmak üzere her üç alt örnekleme de finansal kalkınma, ticari açıklık, sermaye akışları ve yenilenebilir enerji tüketimi arasındaki uzun dönemli asimetrik ilişkileri doğrulamaktadır. Ayrıca, kısa vadede, asimetrik ilişki düşük gelirli ülkeler dışında da doğrulanmaktadır. Ayrıca, hata düzeltme modeli altında Sistem-GMM spesifikasyonu ile yönlü nedenselliği araştırılmış olup, bulgular, özellikle yenilenebilir enerji tüketimi denklemde bağımlı değişken olarak ele alındığında uzun dönemli nedenselliği ortaya koymuştur. Omoke ve Opuala-Charles (2021), Nijerya'da ticaretin açıklığı ile ekonomik büyüme arasındaki bağlantıyı araştırdıkları çalışmalarında 1984 ile 2017 yılları arasındaki dönemi kapsamakta ve toplam ticaret, ithalat ticareti ve ihracat ticareti olmak üzere üç ticaret açıklığı göstergesini kullanmaktadır. Sonuçlar, değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Tahminler, ihracat ticaretinin ekonomik büyüme üzerinde önemli bir olumlu etkiye sahip olduğunu, ithalat ticaretinin ise ekonomik büyüme üzerinde olumsuz ve önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Sonuçlar ayrıca, kurumsal kalitenin (yönetişim kalitesi) iyileşmesiyle birlikte ithalat ticaretinin Nijerya'daki ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz uzun vadeli etkilerinin azaldığını göstermektedir.

Ho ve Iyke (2021), 1996-2014 döneminde 43 Sahraaltı Afrika (SSA) ülkesinden oluşan bir panel için ticaret açıklığının finansal gelişme üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkisini inceleyerek bu sorunu ele almaktadır. Kısa vadede, açıklığın

finansal gelişme üzerindeki etkisi net değildir. Ancak sonuçlar bunun olumsuz olabileceğini göstermektedir. Açıklığın düşük gelirli ülkelerde finansal gelişmeyi artırdığı tespit edilmiştir. Bandura (2022), 1982-2016 döneminde 26 Sahraaltı Afrika ülkesinde finansal açıklık ve ticaret açıklığının finansal gelişme üzerindeki etkisini incelemektedir. Ticaret ve finansal açıklığın finansal gelişme üzerindeki birleşik/ortak etkisine dair herhangi bir kanıt bulunmamakta olup, bu da Rajan ve Zingales [(2003) tarafından ortaya atılan açıklık hipotezinin varlığını çürütmektedir.

Sghaier (2023), finansal ilerleme ihracat ve ithalat toplamının milli gelire oranı ve iktisadi gelişme etkileşimini 1991'den 2015'e kadar beş yıllık bir dönem boyunca dört Kuzey Afrika ülkesinden (Tunus, Fas, Cezayir ve Mısır) oluşan bir panel üzerinde araştırmıştır. Veri analizinde genelleştirilmiş momentler yöntemini (GMM) kullanarak, ihracat ve ithalat toplamının milli gelire olan oranı ve iktisadi gelişim arasında aynı yönlü bağlantı olduğuna dair güçlü kanıtlar bulmuştur. Ayrıca, ticari açıklığın finansal gelişmenin tamamlayıcısı olarak çalıştığını ve finansal gelişme değişkeninin varlığında etkisinin daha belirgin olduğunu gözlemlemiştir.

Türkiye için finansal gelişme ve ticari açıklık arasındaki ilişkiye odaklanan sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Başlıca çalışmalar olarak şunlar sayılabilir: Yanıkkaya'ya göre (2003), ticari açıklık, yeni ürün ve girdilere, düşük maliyetli ara mallara, daha büyük pazarlara ve ileri teknolojilere erişim sağlayarak makroekonomik verimliliğin artmasına, dolayısıyla da finansal gelişmeye yol açabilir. Utkulu ve Kahyaoğlu (2005) hem finansal hem de ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemiş ve Türkiye'de finansal açıklığın ekonomik büyümeye negatif katkıda bulunurken, ticari serbestleşmenin büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu bulmuştur. Açıkgöz vd. (2009) da 1989: Q1-2007: Q2 dönemi için Pesaran ve diğerleri (2001) ve Pesaran ve Shin (1999) tarafından geliştirilen sınır testini kullanarak finansal gelişme, finansal açıklık ve ticari açıklık arasındaki nedensel bağlantıları araştırmış ve Türkiye için hem finansal hem de ticari açıklığın finansal gelişme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğuna dair ampirik kanıtlar sunmuştur. Kar vd. (2008) Türkiye'de 1963-2005 dönemi için ticari

serbestleşme, finansal gelişme ve iktisadi gelişme arasındaki uzun dönemli ilişkiyi incelemiş ve dışa açıklığın ve finansın uzun dönemde büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğu sonucuna varmıştır. Yücel (2009) Türkiye'de 1989M1-2007M11 dönemi için finansal gelişme (geniş paranın GSYH'ye oranı ile ölçülen), ticaret ve ekonomik büyüme olmak üzere her bir değişken çifti arasında çift yönlü bir nedensellik bulmuştur. Ağır (2010), diğer değişkenlerin yanı sıra ticari açıklığın Türkiye'deki finansal gelişmeyi açıklamada önemli bir rol oynadığına dair ampirik kanıtlar sunmaktadır. Kar vd. (2014), ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında nedenselliğin yönünü Türkiye için inceleyen çalışmalarında ekonomik büyümenin finansal gelişmeye yol açtığını, benzer şekilde finansal gelişmenin ticari açıklığın sebebi olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Barutçu ve Arslan (2016), ticari dışa açıklık ile finansal gelişme ilişkisini ele alan çalışmalarında 19 G-20 ülkesi için veriler analiz edildiğinde ticari dışa açıklık ile finansal gelişme arasında iki taraflı korelasyonu belirlemişlerdir. Karaağaç (2020), Türkiye için olan çalışmasında finansal gelişmeden ticari dışa açıklığa ve finansal dışa açıklığa doğru bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir.

Araştırma Metodolojisi

Bu çalışmada, makroekonomik bir değişken olarak ticari dışa açıklığın finansal gelişme üzerindeki etkileri panel veri yöntemleri kullanarak analiz edilecektir. Netice itibariyle bu tür bir çalışma, uygulamalı literatürdeki kimi noksanlıkları elimine ederken bu alanda henüz uygulanmayan kimi panel veri analizi yöntemleri kullanan bir çalışma niteliğine sahiptir. İnceleme dönemi 1990-2021 dönemi itibariyle yıllık veriler kullanılmak suretiyle Türkiye örneğidir. Verilere IMF ile Dünya Bankası veri tabanından erişilmiştir.

2. Araştırma Bulguları

Çalışmada, 1990–2021 periyodu için yıllık veriler uygulanarak finansal gelişmişlik ve ticari açıklık arasındaki nedensellik ilişkisi ekonometrik olarak incelenmiştir. Analiz öncesinde serilerin zaman serisi özellikleri dikkate alınmış, durağanlık yapılarının tespitinde Augmented Dickey–Fuller (ADF) birim kök testi

kullanılmıştır. Durağan olmayan seriler, uygun fark alma işlemleriyle durağanlaştırılmıştır.

Durağan hale getirilen seriler üzerinden değişkenler arası dinamik etkileşimlerin belirlenebilmesi için çok değişkenli bir yapıya sahip VAR (Vector Autoregression) modeli kurulmuştur. Modelin gecikme uzunluğu bilgi kriterleri (Akaike, Schwarz, Hannan–Quinn) dikkate alınarak belirlenmiştir. VAR modeli çerçevesinde değişkenler arasındaki yönlü etkileşimlerin istatistiksel olarak test edilmesi amacıyla Granger Nedensellik Analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analiz, finansal gelişmişliğin ticari açıklığı mı yoksa ticari açıklığın finansal gelişmişliği mi etkilediğini belirlemeye olanak sağlamıştır.

Tüm ekonometrik analizler EViews 10 yazılımı kullanılarak yürütülmüş; elde edilen sonuçlar modelin istikrar koşulları, otokorelasyon ve normallik varsayımları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Zaman serisi analizlerinde temel varsayımlardan biri, serilerin durağan olmasıdır. Durağanlık, bir serinin ortalama, varyans ve kovaryans gibi istatistiksel özelliklerinin zaman içinde değişmemesi anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle, bir durağan serinin beklenen değeri ve varyansı zaman boyunca sabittir; iki farklı döneme ait gözlemler arasındaki kovaryans ise yalnızca aralarındaki zaman farkına bağlıdır; mutlak zaman değerlerine değil. Bu özellik, ekonometrik modelin geçerliliği açısından kritik öneme sahiptir. Durağan olmayan serilerle gerçekleştirilen analizler genellikle sahte regresyon problemine sebep olur ve modelden elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı görünse dahi gerçeği yansıtmaz. Dolayısıyla, serilerin durağan olup olmadığının test edilmesi, ekonometrik analiz sürecinin ilk adımını oluşturmaktadır.

Bu doğrultuda, 1990–2021 dönemine ait Finansal Gelişmişlik Endeksi (InFGE) ve Ticari Açıklık (InTA) değişkenlerinin zaman serisi özellikleri incelenmiştir. Analizde serilerin logaritmik dönüşümleri alınarak varyansın stabilize edilmesi sağlanmış, ardından serilerin durağanlık düzeyleri için Augmented Dickey–Fuller (ADF) testi kullanılmıştır. ADF testi, serinin birim kök içerip içermediğini

sınamakta kullanılan en yaygın yöntemlerden biridir ve aşağıdaki genel formda ifade edilir:

Tablo1: Panel Birim Kök Test Sonuçları (Seviyede)

		Seviye	
		Sabit İstatistik	Olasılık
lnFinansal			
Gelişmişlik Endeksi	Finansal Gelişmişlik Endeksi (-1)	-0.151258	0.0114
lnTicari			
Açıklık	Ticari Açıklık (-1)	0.214541	0.4021

$$\Delta Y_t = \alpha + \beta t + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \delta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t$$

Bu denklemin bileşenleri şu şekildedir:

- Y_t : Durağanlığı test edilen değişken
- Δ : Birinci fark operatörü ($\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1}$)
- t : Zaman trendi
- p : Gecikme uzunluğu
- ε_t : Beyaz gürültü hata terimi

ADF testinin hipotezleri şu şekilde tanımlanır:

$H_0 : \gamma = 0 \rightarrow$ Seri birim kök içerir (durağan değildir)

$H_1 : \gamma < 0 \rightarrow$ Seri durağandır

ADF testinde test istatistiği kritik değerden küçükse (mutlak değer olarak büyükse) veya olasılık değeri 0.05'ten küçükse, H_0 reddedilir ve seri durağan kabul edilir. Analizde, her bir değişkenin seviye değerleri için yapılan ADF testine ilişkin sonuçlar Tablo 1'de sunulmuştur.

Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, Finansal Gelişmişlik Endeksi serisinin olasılık değerinin %1 düzeyinde anlamlı olduğu ($p < 0.05$), dolayısıyla serinin seviyede durağanlık özelliği gösterdiği görülmektedir. Buna karşın, Ticari Açıklık serisi için elde edilen olasılık değeri 0.40 olup, istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu durum, Ticari Açıklık serisinin seviyede durağan olmadığını, dolayısıyla birim

köke sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, serinin ortalama ve varyansının zaman içerisinde sabit olmadığını, trend etkisi taşıdığını ortaya koymaktadır.

Ekonometrik analizlerde durağan olmayan seriler modelde doğrudan kullanıldığında tahmin sonuçlarının güvenilirliği azalacağından, ilgili serilere birinci fark (Δ) işlemi uygulanmış ve seriler durağan hale getirilmiştir. Birinci farkı alınmış seriler için gerçekleştirilen ADF testleri sonucunda her iki değişkenin de %5 anlamlılık düzeyinde durağan hale geldiği gözlenmiştir. Böylece, modelin sonraki aşamalarında farkı alınmış seriler üzerinden analizlere devam edilmiştir.

Zaman serilerinin durağanlık özelliklerinin daha sağlıklı değerlendirilebilmesi için istatistiksel testlerin yanı sıra grafiksel analizlerden de yararlanılmıştır. Şekil 1 ve Şekil 2’de sırasıyla Finansal Gelişmişlik Endeksi ile Ticari Açıklık değişkenlerinin zaman içindeki seyirleri sunulmuştur. Grafikler incelendiğinde, her iki serinin de dönem boyunca belirgin bir trend eğilimi gösterdiği, dönemsel dalgalanmalar ve olası yapısal kırılmalar içerdiği görülmektedir. Özellikle küresel kriz dönemlerinde (örneğin 2001 ve 2008 yılları) serilerin keskin düşüş ve toparlanma eğilimleri sergilediği gözlenmiştir.

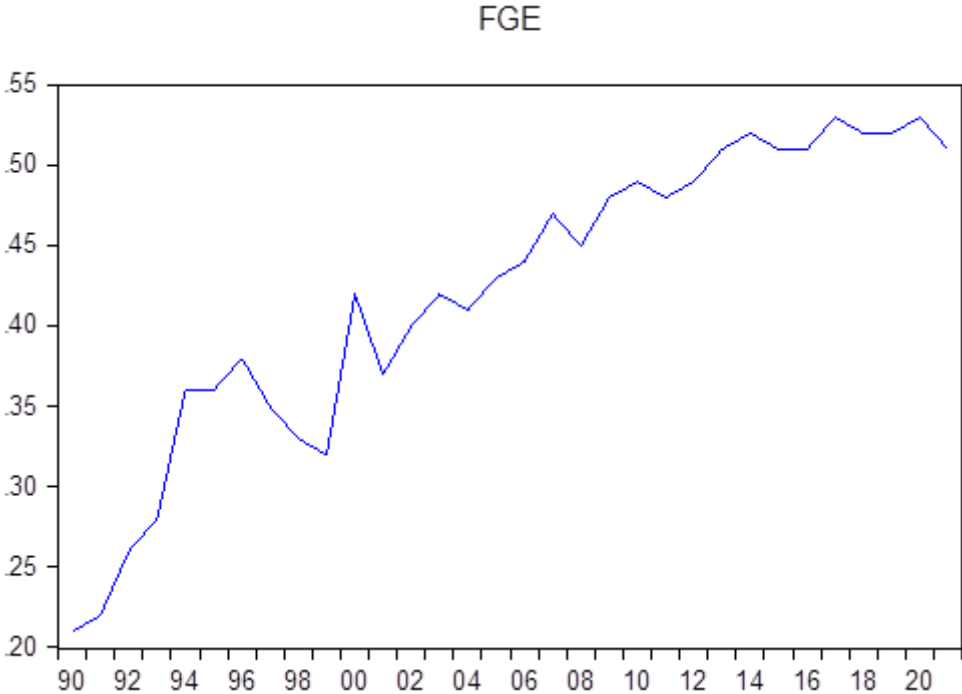
Bu gözlemler, serilerin düzeyde durağan olmadığını desteklemektedir. Serilerdeki bu trend yapısı, ekonomik büyüme ve dışa açıklık göstergelerinde yapısal dönüşümlerin etkili olduğunu, finansal derinleşme süreçlerinin uzun dönemli politik değişkenlere duyarlı olabileceğini ortaya koymaktadır. Serilerin birinci farklarının alınmasıyla birlikte ortalama etrafındaki dalgalanmaların sabitlendiği ve varyansın azaldığı gözlemlenmiştir. Böylece durağanlık sağlanmış ve serilerin ekonometrik modelde kullanılabilir hale geldiği sonucuna ulaşılmıştır.

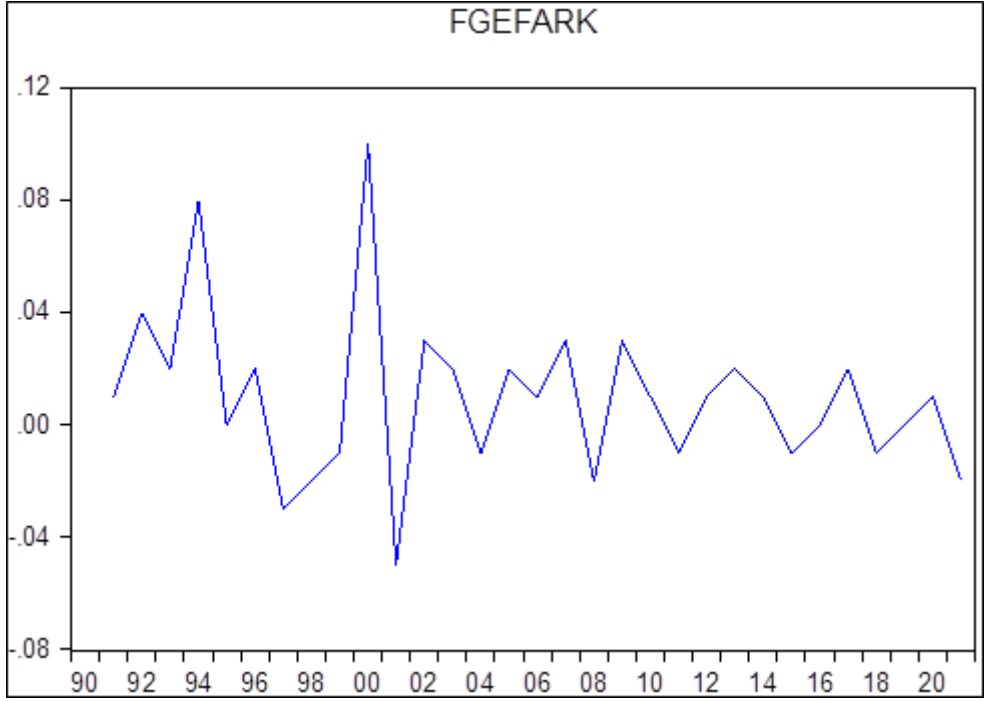
Durağanlık analizinden elde edilen bulgular, finansal gelişmişlik göstergesinin zaman içerisinde istikrarlı bir davranış sergilediğini, buna karşın ticari açıklığın daha volatil bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, Türkiye ekonomisinde 1990–2021 döneminde uygulanan dış ticaret politikalarının, küresel konjonktür ve iç dinamiklerden (örneğin döviz kuru rejimleri, sermaye hareketleri, gümrük birliği süreci vb.) önemli ölçüde etkilendiğini düşündürmektedir.

Finansal gelişmişlik endeksinin durağanlık göstermesi, finansal sistemin uzun vadede belirli bir denge düzeyi etrafında dalgalandığını; buna karşılık ticari açıklığın dışsal şoklara daha açık bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, ilerleyen aşamalarda yapılacak Granger Nedensellik Analizi açısından da önemlidir, zira serilerin durağanlık düzeyleri, nedenselliğin yönünün ve VAR modelinin formunun belirlenmesinde temel belirleyicilerden biridir.

Sonuç olarak, yapılan birim kök testleri, analizde kullanılacak değişkenlerin durağanlık koşullarını sağlamasıyla, modelin güvenilir biçimde tahmin edilmesine olanak sağlamıştır. Böylece, çalışmanın sonraki aşamasında değişkenler arasındaki dinamik etkileşimlerin incelenmesi amacıyla VAR modeli ve Granger nedensellik testleri uygulanmıştır.

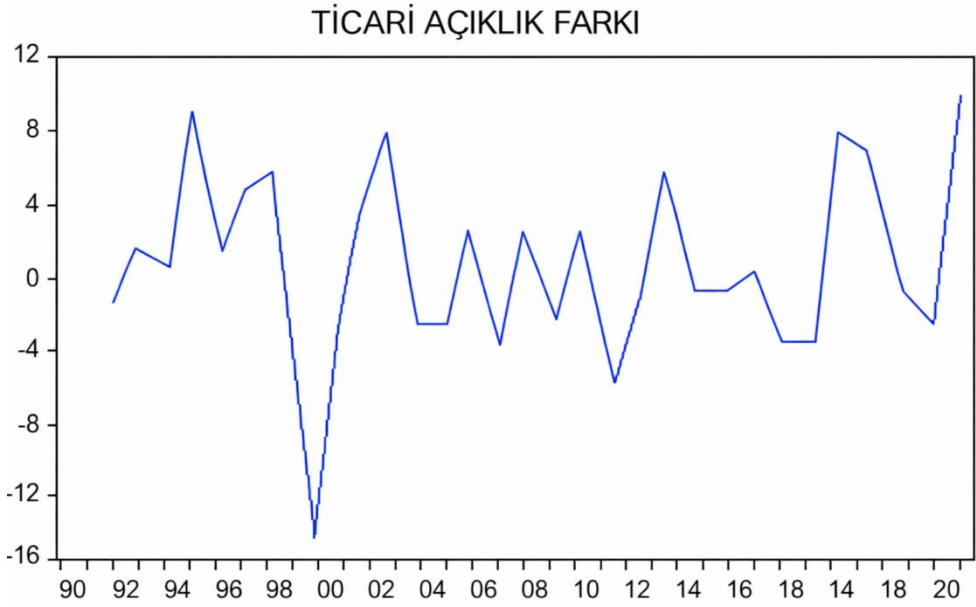
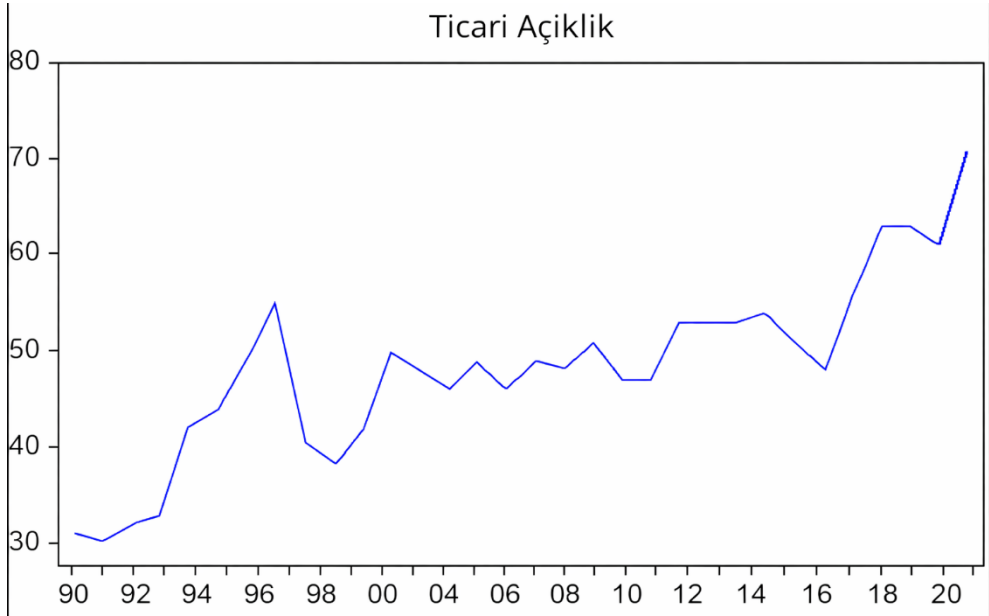
Şekil 1: Finansal Gelişmişlik Endeksi Serisinin ADF Testi ile Durağanlık Testi

Şekil 2’de Ticari Açıklık serisinin zaman içindeki değişimi sunulmuştur. Serinin ele alınan dönemler itibariyle durağan bir seyir izlemediği görülmektedir. Birim kök testi uygulanarak Ticari Açıklık serisi durağan hale getirilmiştir.

Şekil 2: Ticari Açıklık Serisinin ADF Testi ile Durağanlık Testi

Tablo 2: Panel Birim Kök Test Sonuçları (Birinci Farkta)

		Seviye	
		Sabit İstatistik	Olasılık
$\Delta \ln$ Finansal			
Gelişmişlik Endeksi	Finansal Gelişmişlik Endeksi Fark (-1)	-1.323906	0.0001
$\Delta \ln$ Ticari			
Açıklık	Ticari Açıklık Fark (-1)	-1.408074	0.0001

Uygulanan testler ile Finansal Gelişmişlik Endeksi ve Ticari Açıklığın (*lnFinansal Gelişmişlik Endeksi- lnTicari Açıklık*) seviyede durağan olmadığı fakat birinci farkın alınmasıyla durağanlaştığı görülmektedir.

Birim Kök Testlerinden elde edilen bulgular Finansal Gelişmişlik Endeksi ve Ticari Açıklığın (*lnFinansal Gelişmişlik Endeksi- lnTicari Açıklık*) birinci farkında durağan olduğunu göstermektedir.

Finansal Gelişmişlik Endeksi ve Ticari Açıklık birincil farktaki ADF test değerleri %1, %5 ve %10 seviyesinde anlamlıdır.

Granger nedensellik analizi için ilk olarak değişkenlere ait gecikme değerlerinin belirlenmesi gerekir. Veri setinin gecikme değerinin saptanması amacıyla veri setinin yapısı ele alınmalıdır. Değişkenler yıllık olduğu için gecikme sayısı 1 şeklinde belirlenir. İki değişken arasındaki nedensel bir ilişkinin varlığını ve yönünü test etmede Granger Nedensellik Analizi uygulanır. (Yılmaz, 2010:254).

Tablo 3: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

		k=1	
$\Delta \ln$ Finansal Gelişmişlik Endeksi=>	$\Delta \ln$ Ticari Açıklık	0.399068	0.1156
$\Delta \ln$ Ticari Açıklık=>	$\Delta \ln$ Finansal Gelişmişlik Endeksi	0.594057	0.0108**

Not: ** işareti %5 anlamlılık düzeyini gösterir, k=1 uygulanan testte gecikme sayısını göstermektedir.

1990 ile 2021 dönemi verilerine göre analizi yapılan Finansal Gelişmişlik Endeksi ve Ticari Açıklık değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığı ve yönü ile ilgili olarak şu yorum yapılabilir:

Granger Nedensellik Analizi neticesi incelendiğinde; Finansal Gelişmişlik Endeksi ve Ticari Açıklık arasında %5 düzeyde bir nedensel bir ilişkisi bulunmuştur.

Finansal Gelişmişlik Endeksi ve Ticari Açıklık arasındaki nedensellik korelasyonu Şekil 3'te görülmektedir.

Şekil 3: Finansal Gelişmişlik Endeksi ve Ticari Açıklık Arasındaki Nedensellik İlişkisi

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde artan küreselleşme, dijitalleşme, ekonomik entegrasyon vb. hareketler dış ticaretin ülke ekonomileri üzerindeki etkisini büyük ölçüde artırmaktadır. Küresel ticaretin ülke ekonomileri üzerindeki bu etkisi, dış ticaretin finansal gelişme üzerinde bir etkisinin olup olmadığı ve eğer varsa bu etkinin yönünün ve derecesinin ne olduğu sorusunu akla getirmektedir. Nitekim bu çalışma da bu soruya cevap aramak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada 1990-2021 periyodu itibariyle yıllık veriler kullanılarak Türkiye için ticari açıklığın finansal gelişme üzerinde bir etkisi olup olmadığı ve eğer varsa bu ilişkinin yönü ve gücü araştırılmıştır. Çalışmanın sınırlılıkları 1990 yılı ile 2021 yılları arasındaki dönem ve Türkiye için finansal gelişmişlik endeksi ile ticari açıklık verileri olup, bu veriler yıllık olarak ele alınmıştır. Finansal gelişmeyi temsilen IMF tarafından belirlenen finansal gelişmişlik endeksi, ticari açıklığı temsilen ise (İhracat+İthalat)/GSYİH verileri kullanılmıştır.

Durağanlık analizinden elde edilen bulgular, finansal gelişmişlik göstergesinin zaman içerisinde istikrarlı bir davranış sergilediğini, buna karşın ticari açıklığın daha volatil bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca ticari açıklığın finansal gelişme üzerinde anlamlı ve aynı yönlü bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu ilişki tek yönlüdür, çünkü finansal gelişmişliğin ticari açıklık üzerinde bir etkisi saptanamamıştır. Bu durum, Türkiye ekonomisinde 1990-2021 döneminde uygulanan dış ticaret politikalarının, küresel konjonktür ve iç dinamiklerden (örneğin döviz kuru rejimleri, sermaye hareketleri, gümrük birliği

süreci vb.) önemli ölçüde etkilendiğini düşündürmektedir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar; Ginebri vd., (2001), Rajan ve Zingales (2003), Yanıkkaya (2003), Braun ve Raddatz (2005), Loayza ve Raddatz, 2007), Law (2008), Mishkin (2009), Baltagi vd. (2009), Law (2009), Açıkgoz vd. (2009), Yücel (2009), Kim vd. (2010), Das ve Rishi (2010), Ağır (2010), Kim vd. (2011), Yılmazkuday (2011), Murthy vd. (2014), Herwartz ve Walle (2014), Barutçu ve Arslan (2016), Sghaier (2023) çalışmalarıyla paralellik göstermektedir.

Finansal gelişmişlik endeksinin durağanlık göstermesi, finansal sistemin uzun vadede belirli bir denge düzeyi etrafında dalgalandığını; buna karşılık ticari açıklığın dışsal şoklara daha açık bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, ilerleyen aşamalarda yapılacak Granger Nedensellik Analizi açısından da önemlidir, zira serilerin durağanlık düzeyleri, nedenselliğin yönünün ve VAR modelinin formunun belirlenmesinde temel belirleyicilerden biridir.

Dışa açıklığın finansal gelişme üzerindeki etkisi sayesinde potansiyel yatırımcılar, bu değişkenler arasındaki ilişkiden yararlanarak olası kayıplarını minimize etme ve hatta yatırımlarından kar elde etme yoluna gidebilirler. Ayrıca bu durum politika yapıcılara da yol haritasını gösteren önemli bir araç olarak yorumlanabilir. Yönetimsel ve sektörel çıkarımlar olarak makro ekonomiye yön veren özellikle ekonomi bürokrasisi ile piyasa profesyonelleri dış yatırımcıların ülkeye çekilmesinde ve yatırımların hedge edilmesinde bu çalışmanın sonuçlarından istifade edebilirler. Ayrıca gelecekte yapılacak olan çalışmalara yönelik olarak, zaman aralığının çok daha geniş tutulması önerilebilir.

Etik Beyan

Bu çalışmada insan araştırmalarını içeren anket, mülakat ya da görüşme tarzı birincil veri toplama yönteminden faydalanılmamıştır. Veriler açık erişim ile yayımlanan raporlardan ikincil veri toplama yöntemi aracılığıyla sağlandığından ötürü, etik kurul onayına gerek bulunmamaktadır. Ayrıca veri toplama ve bilimsel araştırma yazımının tüm etik kurallarına uyularak çalışma tamamlanmıştır.

Kaynakça

- Açıkgöz, Ş., Balcılar, M. ve Saraçoğlu, B. (2009). Openness and Financial Development: Time Series Evidence from Turkey, Anadolu International Conference in Economics June 17-19, 2009, Eskisehir, Turkey.
- Ağır, H. (2010). Türkiye’de Finansal Liberalizasyon ve Finansal Gelişme İlişkisinin Ekonometrik Analizi, Ankara: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 2010.
- Arora, V. ve Vamvakidis, A., (2004). How much do trading partners matter for economic growth? IMF Working Paper No. 04/26.
- Asghar, N. ve Hussain, Z. (2014). Financial Development, Trade Openness and Economic Growth in Developing Countries: Recent Evidence from Panel Data. *Pakistan Economic and Social Review*, 52(2), 99-126.
- Baltagi, B.H., Demetriades, P.O. ve Law, S.H., (2009). Financial development and openness: evidence from panel data. *J. Dev. Econ*, 89 (2), 285–296.
- Bandura, W.N. (2022). Financial openness, trade openness and financial development: Evidence from sub-Saharan Africa. *Development Southern Africa*, 39(6), 947-959.
- Bao, Q. ve Yang, J. (2007). Does Financial Development Promote International Trade? *Frontiers of Economics in China*, 2(4), 532-557.
- Barutçu, E, ve Arslan, Ü. (2016). Dışa Açıklık ile Finansal Gelişme Arasındaki İlişki: G 20 Ülkeleri Örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5(3): 403 – 427.
- Beck, T. (2002). Financial development and international trade: is there a link? *Journal of International Economics*, 57, 107–33.
- Braun, M. ve Raddatz, C., (2005). Trade liberalization and the politics of financial development. World Bank Working Paper 3517.
- Das, R.U. ve Rishi, M. (2010). Are Trade Openness and Financial Development Complementary? RIS Discussion Papers, 165.
- Do, Q.-T. ve Levchenko, A. A., (2004). Trade and financial development. World Bank working paper series 3347, April.
- Do, Q.-T. ve Levchenko, A.A., (2007). Comparative advantage, demand for external finance, and financial development. *Journal of Financial Economics*, 86, 796–834.
- Feeney, J. ve Hillman, A. (2004). Trade liberalization through asset markets. *Journal of International Economics*, 64, pp. 151–67.
- Ginebri, S., Petrioli, G. ve Sabani, L. (2001). Financial Deepening, Trade Openness and Growth: A Multivariate Cointegrated Analysis of the Complementary Effects, CIDEI Working Paper No. 62, Rome.
- Gries, T., Kraft, M., ve Meierrieks, D. (2009). Linkages between financial deepening, trade openness, and economic development: Causality evidence from Sub-Saharan Africa. *World Development*, 37(12), 1849–1860.
- Gries, T., Kraft, M., ve Meierrieks, D. (2011). Financial deepening, trade openness and economic growth in Latin America and the Caribbean. *Applied Economics*, 43, 4729–4739.
- Herwartz, H.ve Walle, Y. M. (2014). Determinants of the link between financial and economic development: Evidence from a functional coefficient model. *Economic Modelling*, 37,417–427.
- Ho, S. ve Iyke, B.N. (2021). Short and long- term impact of trade openness on financial development in Sub-Saharan Africa. *The Journal of Developing Areas*, 55(1), 107-122.

- Huang, Y. ve Temple, J., (2005). Does external trade promote financial development? CEPR Discussion Papers.
- Hur, J., Raj, M. ve Riyanto, Y.E. (2006). Finance and Trade: A Cross-Country Empirical Analysis on the Impact of Financial Development and Asset Tangibility on International Trade. *World Development*, 34(10), 1728– 1741.
- Jamel, L. ve Maktouf, S. (2017). The nexus between economic growth, financial development, trade openness and CO2 emissions in European countries. *Cogent Economics & Finance*, 5(1).
- Kar, M., Peker, O., ve Kaplan, M. (2008). Trade Liberalization and Financial Development and Economic Growth in the Long Run: The Case of Turkey. *South East European Journal of Economics and Business*, 3(2), 25-38.
- Kar, M., Nazhoğlu, Ş. ve Ağır, H. (2014). Trade Openness, Financial Development and Economic Growth in Turkey: Linear and Nonlinear Causality Analysis. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 8(1),63-86.
- Karaağaç, U. (2020). Dışa Açıklık ile Finansal Gelişme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisadi Gelişim ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı.
- Kaushal, L.A ve Pathak, N. (2015). The Causal Relationship among Economic Growth, Financial Development and Trade Openness in Indian Economy. *International Journal of Economic Perspectives*, 9(2): 5-22.
- Kim, D-H., Lin, S-C. ve Suen, Y-B. (2010). Dynamic effects of trade openness on financial development. *Economic Modelling*, 27, 254–261.
- Kim, D-H., Lin, S-C. ve Suen, Y-B. (2011). Interactions Between Financial Development and Trade Openness. *Scottish Journal of Political Economy*, 58(4), 567-588.
- Kim, D-H., Lin, S-C. ve Suen, Y-B. (2012). The simultaneous evolution of economic growth, financial development and trade openness. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 21(4), 513-537.
- King, R.G. ve Levine, R., (1993a). Finance and growth: Schumpeter might be right. *Quarterly Journal of Economics*, 108, 717–738.
- King, R.G. ve Levine, R., (1993b). Finance, entrepreneurships, and growth: theory and evidence. *Journal of Monetary Economics*, 32, 513–542.
- Kletzer, K. ve Bardhan, P. K. (1987). Credit markets and patterns of international trade. *Journal of Development Economics*, 27, pp. 57–70.
- Law, S. H. (2008). Does a Country's Openness to Trade and Capital Flows Lead to Financial Development? Evidence from Malaysia. *Asian Economic Journal*, 22(2), 161 – 177.
- Law, S.H. (2009). Trade openness, capital flows and financial development in developing economies. *Int. Econ. J.*, 23 (3), 409–426.
- Loayza, N.V. ve Raddatz, C., (2007). The structural determinants of external vulnerability. *World Bank Economic Review*, 21 (3), 359–387.
- Mishkin, F.S. (2009). Globalization and financial development. *Journal of Development Economics*, 89, 164–169.
- Murthy, D.S., Patra, S.K. ve Samantaraya, A. (2014). Trade Openness, Financial Development Index and Economic Growth: Evidence from India (1971-2012). *Journal of Financial Economic Policy*, 6(4):362-375.
- Newbery, D. ve Stiglitz, J., (1984). Pareto inferior trade. *Review of Economic Studies*, 51, 1–12.

- Niroomand, F., Hajilee, M., ve Al Nasser, O. (2014). Financial market development and trade openness: Evidence from emerging economies. *Applied Economics*, 46(13):1490-1498.
- Omoke, P.C. ve Opuala-Charles, S. (2021). Trade openness and economic growth nexus: Exploring the role of institutional quality in Nigeria. *Cogent Economics & Finance*, 9(1)
- Pesaran, M. H. ve Shin, Y. (1999). “An Autoregressive Distributed Lag Modeling Approach to Cointegration Analysis” in S. Strom (ed.), *Econometrics and Economic Theory in the 20th Century, The Ragnar Frisch Centennial Symposium*, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 371-413.
- Pesaran, H., Shin, Y. ve Smith, R.J. (2001). Bound Testing Approaches to the Analysis of Long Run Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), pp. 289-326.
- Qamruzzaman, MD., ve Jianguo, W. (2020). The asymmetric relationship between financial development, trade openness, foreign capital flows, and renewable energy consumption: Fresh evidence from panel NARDL investigation. *Renewable Energy*, 159, 827-842.
- Rafindadi, A.A. ve Öztürk, İ. (2017). Dynamic Effects of Financial Development, Trade Openness and Economic Growth on Energy Consumption: Evidence from South Africa. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 7(3), 74-85.
- Rajan, R.G. ve Zingales, L., (2003). The great reversals: the politics of financial development in the twentieth century. *Journal of Financial Economics*, 69, 5–50.
- Saçık, S. Y. (2009). Büyümenin bir kaynağı olarak ticari dış açıklık. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17), 525- 548.
- Sghaier, I.M. (2023). Trade openness, financial development and economic growth in North African countries. *International Journal of Finance & Economics*, 28(2):1729-1740.
- Svaleryd, H. ve Vlachos, J., (2002). Markets for risk and openness to trade: how are they related? *Journal of International Economics*, 57, 369–395.
- Utkulu, U. ve Kahyaoğlu, H. (2005). To What Direction Did Trade and Financial Opennesses Affect Growth in Turkey? *Turkish Economic Association Discussion Papers* 2005/13
- Yanikkaya, H. (2003). *Trade openness and economic growth: A cross-country empirical investigation. Journal of Development Economics*, 72(1), 57–89.
- Yılmaz, M. (2010). “Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Deneme”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 1(8), s.241-160.
- Yilmazkuday, H. (2011). Thresholds in the finance-growth nexus: Across-country analysis. *World Bank Economic Review*, 25(2), 278–295.
- Yucel, F. (2009). Causal Relationships Between Financial Development, Trade Openness and Economic Growth: The Case of Turkey. *Journal of Social Sciences*, 5(1), 33-42.
- Zhang, C., Zhu, Y. ve Lu, Z. (2015). Trade openness, financial openness, and financial development in China. *Journal of International Money and Finance*, 59, 287–309.
- <https://data.imf.org/en/Data-Explorer> (13.09.2025)
- <https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS?locations=TR> (13.09.2025)

Extended Abstract

Liberalization policies implemented in developed and developing countries, particularly since the 1980s, along with the increase in international trade and capital movements, have led to greater interaction between national economies. The extent of interaction between economies has brought the concepts of openness, trade openness, and financial openness to the fore in determining the direction of this interaction. Today, the financial sector primarily reduces transaction costs in the economy through banking operations, provides solutions to liquidity problems, and ensures the mobility of resources. At the same time, financial development contributes to the breadth and scope of economic transactions that the financial sector can handle. There is no definitive consensus on the determinants of the relationship between trade openness and financial development. Furthermore, although financial openness, which accompanies trade openness, is a much newer concept than trade openness, there is a clearer consensus on the determinants of the relationship between financial openness and financial development. Therefore, the effects of trade openness on financial development following the liberalization policies implemented after 1980, a year that can be considered a turning point in international trade, with Turkey joining this trend on January 24, 1980, with the January 24 decisions, have been the main subject of this article.

There are many definitions of trade openness. The most prominent definitions of openness to trade include the following: Commercial openness to trade means the absence of barriers such as tariffs, quotas, licenses, and exchange controls in trade. According to the literature on export-oriented growth, commercial openness to trade is the share of exports in total income. Another definition describes trade openness as the ratio of the nominal total of imports and exports to gross domestic product as a measure of international trade.

Financial development refers to the increase in the diversity of financial institutions and instruments used in financial markets, the more widespread use of these instruments, and thus the increase in the amount of funds created in the financial system reaching the real sector. On the other hand, in its simplest definition, financial development is the level at which the financial sector performs its functions. Another definition states that financial development is the provision of an appropriate environment with the necessary conditions for the efficient operation of the financial system and the improvement of financial markets. According to another definition of financial development, it is argued that financial development is a process that involves not only financial innovations but also institutional and organizational improvements in the financial system, reduces asymmetric information, enhances market integrity, and increases the likelihood of intermediaries engaging in financial transactions through open or closed contracts. In addition to factors that will increase efficiency and access in the financial sector, policies, legal infrastructure, and institutions that will enable the financial system to function better also influence financial development. Therefore, the main factors affecting financial development are not limited to the financial sector alone. The environment in which the financial sector operates is also an important factor. The main conditions that an appropriate environment must possess in order to ensure financial development can be listed as follows: A robust and effective contractual framework that appropriately defines and safeguards the rights of creditors and debtors, accounting and auditing standards, effective regulations for the debtor, an information framework that includes the sharing of collateral information, a strong fiscal policy, adequate macroeconomic management such as a transparent and reliable monetary policy, competitive

and dynamic domestic markets, and finally, effective prudential supervision that includes a well-functioning safety net.

Most empirical studies examining the relationship between trade openness and financial development have found that there is a reciprocal interaction. In this regard, the following studies can be cited as examples of key works mentioned in the literature on this subject: Huang and Temple (2005) argue that the short-term impact of trade openness on financial development is uncertain, but that it has positive effects in the long term. One of the important studies in this field is by Rajan and Zingales (2003). This study analyzes the impact of trade liberalization on financial development, particularly when combined with the liberalization of capital movements. The results suggest that during periods of high cross-border capital flows, trade openness may have certain positive effects on financial development. Accordingly, trade openness, together with capital account openness, can contribute more to financial development. In their study, Baltagi et al. (2009) test the effects of both commercial and financial openness and institutional structure on financial development. The main finding of this study is that commercial and financial openness, together with economic institutions, are important in explaining the differences in financial development between countries. Furthermore, the study found no clear consensus on whether the simultaneous opening of both trade and capital accounts increases financial development. According to the analysis of the data, trade openness cannot influence financial development on its own, but it can influence financial development when supported by financial reforms and appropriate policies. One study that failed to obtain a clear result on the relationship between trade openness and financial structure is that of Kim, Lin, and Suen (2010). The main finding is that trade has a positive effect on financial development in the long term, but in the short term, it has a negative effect, and no clear effect could be identified. According to Do and Levchenko (2006), countries with financially intensive sectors have more developed financial systems. After trade liberalization, demand for external finance and, consequently, financial development will be higher in a country specializing in financially intensive goods. In contrast, financial development is low in countries that generally export goods that do not rely on external financing. Gries et al. (2009) concluded that although there is a weak relationship between commercial openness and financial development in the countries examined in the short term, it is generally accepted that there is a meaningful and significant causal relationship in the long term. Beck's (2002) study examines the effects of financial development on trade. According to the results obtained in the study, there is a statistically significant two-way relationship between trade openness in manufactured goods, high foreign trade volume, and financial development. In general, based on the data used, it is concluded that trade openness contributes to financial development, and financial development contributes to trade openness.

Both the existing literature and the process of financial development and commercial and financial openness in Turkey reveal a parallelism. During periods when the Turkish economy faced financing problems, the public sector implemented regulations in the financial system and pursued policies that increased commercial or financial openness. As seen in studies in the literature, it is understood that there is a two-way and cyclical relationship between financial development and commercial and financial development in our country. For example, periods when new regulations promoting financial development were implemented, regulatory and supervisory institutions were established, or new and development-oriented policies were pursued following financial crises coincided with periods when commercial and financial openness ratios increased. Similarly, income fluctuations or external shocks that occurred during periods of openness in the Turkish

economy led to increased financial development. Therefore, this study examines this process in detail and empirically models whether there is a causal relationship between financial development and commercial and financial openness. This study investigates whether commercial openness has an effect on financial development in Turkey using annual data for the period 1990-2021, and if so, the direction and strength of this relationship. The financial development index determined by the IMF was used to represent financial development, while (Exports + Imports)/GDP data was used to represent commercial openness.

The findings from the stationarity analysis show that the financial development indicator exhibited stable behavior over time, whereas trade openness had a more volatile structure. This situation suggests that the foreign trade policies implemented in the Turkish economy between 1990 and 2021 were significantly influenced by the global economic climate and internal dynamics (e.g., exchange rate regimes, capital movements, the customs union process, etc.).

The stability of the financial development index indicates that the financial system fluctuates around a certain equilibrium level in the long term; in contrast, the trade deficit exhibits a structure that is more exposed to external shocks. This finding is also important for the Granger Causality Analysis to be conducted in subsequent stages, as the stationarity levels of the series are one of the key determinants in determining the direction of causality and the form of the VAR model.